

40. Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi anlatmasının arketipsel sembolizm bağlamında incelenmesi

Nagihan BAYSAL YURDAKUL¹

APA: Baysal Yurdakul, N. (2023). Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi anlatmasının arketipsel sembolizm bağlamında incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 674-685. DOI: 10.29000/rumelide.1346231.

Öz

İnsan, beden ve ruhun birleşiminden oluşmuş bir varlıktır. Yaratılışının başlangıcından itibaren, insanın dünya üzerindeki fiziksel ve ruhsal yapısı üzerindeki etkileri günümüzde yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Carl Gustav Jung, insan ruhunun dünya ile olan ilişkisi bağlamında ruhsal gerçeklikten bahseder. Bu ruhsal gerçeklik, ruhsal imgeler veya arketipler tarafından oluşturulur. Arketipler, insan ruhunun evrensel ve kolektif birikimini temsil eden imgelerdir ve insanın kendisi dışında kalan varoluşu algılamasına ve buna bağlı olarak davranış biçimleri geliştirmesine olanak sağlar. Arketipler, gelenek, din, dil gibi kavramlara bağlı olarak ortaya çıkabileceği gibi, bağımsız olarak insanın bilinçaltının ürünü olarak da oluşabilir. Bu nedenle arketipler, duyguların ve içgüdülerin evrenselliğinin temelinde yer alır. Evrensel duygu ve içgüdüler sayesinde insanoğlunun psikolojik yapısı açıklanır ve evrensel arketipler meydana gelir. Arketipler, insanlığın kolektif mirasıdır. Bu miras halk anlatmalarına da sirayet etmiş ve kendini bu anlatmalar üzerinden hem görünür hale getirmiş hem de aktarımını sağlamıştır. Halk anlatmalarının arketipsel sembolizm bağlamında ele alınmaları, kültürel ve tarihsel anlayışı derinleştirme, insan deneyimini anlama, derin anlam ve öğretileri keşfetme, halk kültürünün devamlılığını sağlama ve edebi çalışmalarda ilham kaynağı olma gibi farklı amaçlar için oldukça önemlidir. Bu çalışmada, Dede Korkut Kitabı Türkmen Sahra Nüshası'ndaki Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi anlatmasındaki arketipik imgeler ele alınacaktır. Anlatmanın içinde bulunan arketipik imgelerin incelenmesi, alt metnin sembollerine ulaşmayı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Arketipsel sembolizm, Salur Kazan, imge

An analysis of Salur Kazan's narration of killing the seven-headed dragon in the context of archetypal symbolism

Abstract

Man is a being made up of a combination of body and soul. From the beginning of its creation, the effects of man on the physical and spiritual structure of the world have been revealed by the researches carried out today. Carl Gustav Jung speaks of spiritual reality in the context of the human soul's relationship to the world. This spiritual reality is formed by spiritual images or archetypes. Archetypes are images that represent the universal and collective accumulation of the human soul, and enable people to perceive the existence outside of themselves and to develop behavior patterns accordingly. Archetypes can occur depending on concepts such as tradition, religion, language, or they can occur independently as a product of the subconscious of the human being. Therefore, archetypes are at the basis of the universality of emotions and instincts. Thanks to universal feelings

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi ABD (İzmir, Türkiye), nagehanbaysal@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5272-5922 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023- kabul tarihi: 20.08.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1346231]

and instincts, the psychological structure of human beings is explained and universal archetypes occur. Archetypes are the collective heritage of humanity. This heritage has also spread to folk narratives and has made itself visible and transmitted through these narratives. Considering folk narratives in the context of archetypal symbolism is very important for different purposes such as deepening cultural and historical understanding, understanding human experience, discovering deep meanings and teachings, maintaining the continuity of folk culture and being a source of inspiration in literary studies. In this study, the archetypal images in the story of Salur Kazan Killing the Seven-Headed Dragon in the Turkmen Sahara Copy of the Book of Dede Korkut will be discussed. Examining the archetypal images in the narration will provide access to the symbols of the subtext.

Keywords: Archetypal symbolism, Salur Kazan, image

Giriş

İnsan, beden ve ruhun birleşiminden meydana gelmiş bir varlıktır. İnsanın yaratılışının ilk anından beri tabi olduğu dñnyanın, bedensel ve ruhsal yapısındaki etkileri günümüzde yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur.

İnsan ruhuna yñnelen, ruhsal yapıyı ve bu yapının meydana getirdiği bireysel ve toplumsal davranış biçimlerini inceleyen psikoloji biliminin ileri gelenlerinden biri olan Carl Gustav Jung, insan ruhunun yaşadığı dñnyayla ilişkisi bağlamında meydana getirdiği ruhsal gerçektikten bahsetmektedir. Bu ruhsal gerçekliği meydana getiren unsur da ruhsal imgeler, bir diğer ifade ile arketiplerdir (Jung, 2018, s. 37, Gülcan, 2020, s. 289). Bu bağlamda insan, kendi dışında kalan dñnya ile arketipler sayesinde bir bağlantı kurabilmektedir. Bu bakış aćısıyla arketipler insanın varoluğu algılamasına ve buna bağlı olarak bir davranış biçimi geliştirmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte arketipler gelenek, din, dil gibi kavramlara bağlı şekilde meydana gelebileceği gibi, bu kavramlardan bağımsız olarak insanlığın bilinçaltının ürünü olarak da oluşabilmektedir (Jung, 2019, s. 20). Buradan çıkacak sonuć, arketiplerin evrenselliğinin temelinde yatan konunun duyguların ve ićgüdülerin evrensel olmasıdır. Bu evrensel duygu ve ićgüdüler sayesinde insanoğlunun psikolojik yapısını aćıkklamaya yarayan evrensel arketipler meydana gelmiştir. Bu bakış aćısıyla arketipler bize kolektifin mirasıdır.

İnsan ruhunun kalıtımsal aktarımla meydana gelen arketipler, evrensel ve bireyseli birbiriyle bñtñnleřtirmiş bilinçdışının ürünleridir. Bu kim tarafından nerede, ne zaman ve nasıl meydana getirildiği bilinmeyen bilinçdışı imgeler insanlığın davranışlarını daimi bir biçimde şekillendirmektedir (Yıldırım, 2022, s. 14-15). Bu bağlamda arketipler insanlığın algılama yeteneğini meydana getiren kalıtımsal unsurlardır (Gümüş, 2016, s. 18). Bu nedenle birbirinden farklı kültürel birikimlere sahip toplumlarda aynı arketipler etkisinde meydana getirilen davranışlara rastlanılmaktadır.

Jung'un tanımından biraz daha farklı olarak Mircea Eliade arketiplerin bu dñnyayla değil göksel unsurlarla ilgili olduğunu ve bu dñnyada meydana gelen her şeyin göksel bir arketipi olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda insanoğlunun yeryüzünde kutsanmak ve yenilenmek için yaptığı bñtñn ritüellerin göksel bir arketipi bulunmakta ve bu arketip yeniden canlandırılarak kozmosun yenilenmesi ve kutsanması sağlanmaktadır (Eliade, 2018, s. 19-24). Eliade, Jung'un tespitlerine dinsel bir boyut kazandırmış ve arketip adını verdiğimiz imgelerin kutsiyet ićeren köke dayandığını ifade etmiştir. Frieda Fordham, Eliade gibi arketiplerin göksel kökenleri olduğunu ifade etmese de dinsel bir işleve sahip olduklarını ve bu işlevin de insanlığı güçlü bir şekilde etkilediğini belirtmiştir (Fordham, 2015, s. 92). Jung, Eliade ve Fordham'ın ortak paydası arketiplerin insanlığın ortak ürünü ve sürekli kendini

tekrarlayan bir yapıya sahip olmasıdır (Saltık Özkan, 2010, s. 82, Aşkaroğlu, 2013, s. 123). Bu bakış açısıyla arketipler hem bireysel hem de evrensel anlamda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Her insan bu arketiplere sahip olarak dünyaya gelmektedir.

İnsan ruhu iki ayrı yapının bileşiminden meydana gelmiştir. Bunlardan ilki günlük yaşantımızı sürdürmemizi sağlayan bilinç; ikincisi de atalarımızdan bize miras kalan veyahut çocukluktan itibaren biriktirdiğimiz gün yüzüne çıkmamış hatıraların yer aldığı bilinçdışıdır. Bilinçdışı da kendi içinde kişisel ve kolektif olarak ikiye ayrılmaktadır. Arketipsel sembolizmin ilgilendiği bölüm kolektif bilinçdışıdır. Kolektif bilinçdışı; “ruhsal yapının, insanları ortak bir ruhsal temelde birleştiren doğal kökenidir.” (Gökeri, 1979, s. 8; Yıldırım, 2022, s. 17’den, Fedakâr, 2014, s. 8). Bu tanımlamadan yola çıkarak kolektif bilinçdışı bize, insanlığın kültürel, dinsel ve benzeri pek çok etkenden ayrı olarak ortak bir ruhsal birikimini ifade etmektedir. Dolayısıyla insanlığın ortak hafızasının ürünü olan arketipler birbirinden farklı dinsel, kültürel yapıya sahip olan toplumların ürünlerinde aynı şekilde kendilerini göstermektedirler.

Yukarıda ifade ettiğimiz bilgilerden hareketle arketipler her dönemde var olmuştur ve insan ürünü olan her şeye yerleştirilmiş ve bu sayede her üründe kendini yeniden yaratmıştır (Yıldırım, 2022, s. 16). Bu bağlamda C. G. Jung’un psikoloji alanına kazandırılan arketipsel sembolizm kavramı edebî eserlerin incelenmesinde de sıklıkla kullanılmıştır. Bunun nedeni şüphesiz edebî yaratmaların insanın ruhsal yapısını simgelerle ortaya koyuyor oluşudur (Yıldırım, 2022, s. 16). Yapılan incelemelerde arketipsel sembolizm yöntemi aracılığıyla üstü kapalı bırakılmış ve açıkça ifade edilmeyen unsurlar görünür hale getirilmiştir (Bars, 2018, s. 58). Bu doğrultuda arketipsel sembolizm kavramı sayesinde insanlığın ruhsal mirası ve birikiminin izleri sürülmüştür.

Jung mitleri; “insan doğasının en temel açıklanış biçimleri” (Fordham, 2015, s. 30) olarak ifade etmektedir. Erich Fromm ise mitleri insanlığın kendine ve evrene dair ilk anlatması olarak görmüş ve mitlerin, sembollerin birleşiminden meydana getirilmiş ve insanlığa dair dini ve felsefi gelişim ve dönüşümlerle ruhsal tecrübelerini bize aktaran ürünler olduğunu ifade etmiştir (Fromm, 2017, s. 189). Bu bağlamda mitler, insanlığa dair gizli bilgileri ifade eden ilksimgeleri ya da diğer adıyla arketipleri içinde barındıran felsefi ve ruhani anlatmalardır. Ancak biliyoruz ki arketipler her ne kadar ilk olarak kendilerini mitik anlatmalarda görünür hale getirmişse de mitlerin işlevlerini yitirmesi, bu anlatmaların yerini mitlerin özelliklerine sahip birbirinden farklı anlatmalara (masal, efsane, destan, fıkra, halk hikâyesi) bırakması (Ekici, 2005, s. 227-229) arketiplerin bu anlatmaların içine taşınmasına ve bu anlatmalar aracılığıyla günümüz anlatmalarına veya edebî metinlerine taşınmasını sağlamıştır.

İnsanlar, benzersiz kişilik özellikleri ve davranış kalıplarıyla birbirinden farklıdır. Ancak bazı kişilik tipleri, belirli özellikleri ve karakteristikleriyle tanınır. Bir arketip olarak adlandırılan bu kişilik tipleri, derin içgüdülerimizi, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı etkileyen temel motiflerdir. Bir diğer ifade ile arketipler, insanoğlunun en eski düşünce sistemleridir (Jung, 2006, s. 145). Her bir arketip, kendine özgü niteliklere, anlamlara ve sembollere sahiptir. Joseph Campbell da arketiplerin kendilerini simgeler aracılığıyla gösterdiğini ve bu simgelerin anlamlarının çözülebilmesi için de ilk olarak bakılması gereken yerin mitik anlatmalar olduğunu dile getirmektedir (Campbell, 2013, s. 13-36). Bununla birlikte Campbell mitlerden başlayıp günümüze kadar insan ürünü olan ve simgelerle bezenmiş anlatmaların olay örgülerinin de arketipsel bir yolculuktan ibaret olduğunu söyler ve bunu monomit kavramı ile açıklar. Campbell’in sözünü ettiği yolculuk; “Yola Çıkış, Erginlenme, Dönüş” aşamalarından meydana gelmektedir (Campbell 2013). Bu yolculuğun dünya kültürlerinde yer alan anlatmaların özünü oluşturuyor olması şüphesiz insan zihninin evrensel bir sınıflamaya uygun olması ve evrensel kalıplara

bir diğer ifade ile evrensel arketiplere sahip olmasıdır (Lévi-Strauss, 2013, s. 27, Gümüş, 2021, s. 141). Northrop Frye de batı edebiyatına ait metinlerde kurgunun mitik anlatmalardan etkilenilerek meydana getirildiğini dile getirmektedir (Frye, 2021, s. 163-171). Frye'nin Batı edebiyatı üzerinden yapmış olduğu bu değerlendirmenin Türk halk edebiyatı için doğruluğu da yapılan incelemelerde açıkça görölmektedir. Anlaşılıyor ki arketipsel sembolizm konusuna yoğunlaşmış araştırmacıların ortak kanısına göre; arketipler evrensel olarak nitelendireceğimiz insan zihninin ortak ürünleridir.

Biz bu çalışmamızda Dede Korkut Kitabı Türkmen Sahra Nüshası'nda yer alan Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi anlatmasını arketipsel sembolizm bağlamında ele alacağız. Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Anlatması, iğerisinde mitik anlatmalardan günümüze tekrar eden pek çok imge bulundurmaktadır. Anlatma iğerisinde yer alan arketipik imgelerin incelenmesi, anlatmanın semboller ardına gizlenmiş alt metninin ortaya dökölmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte yapacağımız incelemeyi Campbell'in ortaya koyduğu kahramanın arketipsel yolculuğu kalıbından yararlanarak gerçeşleştireceğiz. Bu yolculuk kalıbı iğerisinde kahraman, persona, gölge, yüce birey arketiplerini örneklendireceğiz.

1. Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi anlatmasında arketipik imgeler

Halk anlatmalarında arketipik imgelerin taşıyıcısı olan tip ve karakterler olduğu gibi kahramanın çıktığı yol ve bu yolda kaydettiği ruhsal gelişim ve değişimlerin tamamı da bir aşama arketipini sembolize etmektedir. Kahramanın yola çıkışı burada sınavlar sayesinde ruhsal erginlenmesi ve bu erginlenmenin gerçeşleşmesinden sonra yurda geri dönüşü başlı başına psikolojik kimliğin aranmasını sembolize etmektedir (Gümüş, 2016, s. 25). Bu yolun evrensel bir arketip haline gelmesinin sebebi şüphesiz insan hayatının bir kimlik arayışından meydana geliyor olmasıdır. Bu doğrultuda kahramanın atıldığı macera da ona yeni bir kimlik kazandıracak bir anlamda ruhsal olarak tekâmöl etmiş olacaktır.

1.1. Yola çıkış

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Anlatması Salur Kazan'ın kendisinin ve beylerinin çıktıkları bir avda düşman tarafından saldırıya uğramaları ve bu saldırıyı alt ettiklerini anlatmasıyla başlamaktadır. Salur Kazan anlattığı bu anının ardından da "O an bile alpım, erim diyerek övünmedim." (Ekici, 2019, s. 200-201) demektedir. Anlatmanın Salur Kazan'ın halihazırda güçlü bir bey olduğunu gösteren bir anıyla başlaması ancak buna rağmen anıyı anlatmasının sonunda baş kahramanın kahramanlığıyla övünmüyor oluşu bizi kahramanın daha büyük bir maceraya çıkacağının bir göstergesi olarak görölmelidir. Müstensih okuyucuyu kahramanın yeni çıkacağı yolculuğa bu anı ile hazırlamaktadır. Bunun yanı sıra Campbell'in dile getirdiği üzere, erginlenme sürecinin başlaması için aşılması gereken kutsal eşik de (Campbell, 2021, s. 110) Salur Kazan'ı yenebilecek güçte herhangi bir insan ordusunun olmamasıdır. Bu savaşta galip olmak Salur Kazan'ı yeni bir kutsal alana doğru itmektedir.

Kahramanın maceraya atılmadan önce yaşadığı mekân ve yaşayış biçimi "sıradan" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kahramanın yola çıkışı onu "sıradan" dan "özel dünya" ya götürmektedir (Vogler 2021: 50). Bu bakış açısıyla Salur Kazan'ın yüz bin kişilik düşman askerini yendikten sonra övünmemesi esasında onun konumundaki bir kişi için bu durumun olağan oluşudur. Salur Kazan kendini ispatlamış, "Bayındır Padişah'ın Vekili" olarak anılan bir kahramandır. Bu nedenle Onun sıradanlıktan ayrılması için yüz bin kişilik bir ordudan daha zorlu bir düşmanla sınanması gerekmektedir.

Kahramanın yola çıkışı, kendi içinde bireyleşme ya da bireyselleşme süreci olarak kabul edilmektedir (Şimşek ve Özdemir, 2021, s. 62). Bu yolculuk kahramanın kendi içine yaptığı ruhsal bir yolculuktur ve sonunda olgunlaşması ve değişmesi beklenen ana unsur ruhtur. Anlatmada Salur Kazan beyleriyle çıktığı avda onlardan ayrılarak tek başına ava devam etmek istediğinde kendi bireyselleşme sürecini başlatmış olmaktadır.

Salur Kazan anlatmanın başında da bir kahraman ve bey olduğu için kahraman arketipini bu başlık altında incelemeyi uygun buluyoruz. Bununla birlikte kahraman arketipi persona arketipinin bir alt başlığı olarak da ele alınabilir. Ancak anlatmanın içinde geçen aşağıda ifade edeceğimiz kimi kısımlar nedeniyle kahraman arketipi ve persona arketipini birbirinden ayırarak arketipsel yolculuğun farklı kısımlarında incelemenin daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

1.1.1. Kahraman arketipi

Kahraman arketipi halk anlatmalarında merkez arketip olarak görülmektedir. Bütün serüvenin etrafında gerçekleştiği kahraman, benlik kavramının bütünü simgelemektedir. Bünyesinde bilinçdışının ve bilincin bütün unsurlarını barındırmaktadır (Gümüş, 2016, s. 21). “Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhafıklar bölgesine doğru ilerler: burada masalsı güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır: kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner.” (Campbell, 2013, s. 42). Esasında kahramanın çıktığı üç aşamalı yolculuk özünde kişinin bilinçdışından bilincine doğru yaptığı yolculuk olarak görülmelidir. Kahraman, insanın bilinçli olma yolundaki çabasının bir sembolüdür.

Salur Kazan anlatmanın en başından beri yığılmasıyla övülen bir bey olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak beyliğiyle övünmüyor oluşu onun duyduğu eksikliğin bir dışavurumudur. Campbell kahraman için; “sıra dışı yetenekleri olan bir kişidir” (2013, s. 49) demektedir. Bu bağlamda Salur Kazan’ın bu yeteneklerini ortaya çıkaracak olan olay henüz gerçekleşmemiştir. İnsan ordusu düşman olarak Salur Kazan’ın kendini göstermesi için yeterli değildir. Bu nedenle doğaüstü bir güçle mücadele etmesi gerekmektedir. Bu bakış açısıyla Salur Kazan’ın kahramanlığını hissedebilmesi ve bununla övünebilmesi için ancak onun dengi olduğu örtülü biçimlerde ifade edilen ejderha ile mücadelesi ve bu mücadeleden zaferle ayrılmasıyla mümkün olacaktır. Burada Salur Kazan’ın denginin bir ejderha olabileceğinin örtülü biçimde anlatılması konusunu biraz daha açmakta fayda vardır. Salur Kazan öyle bir kahramandır ki henüz ejderha ile karşılaşmamışken bile Onu anlatan ve öven sıfatların başında “Âdemler evreni (ejderha)” ifadesi kullanılmaktadır. Geleneksel Türk dünya görüşünde ejderha ikili anlamı sembolize eden bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki “kozmetik düşman”dır. Ejderha, kahraman ve düzen için bir tehdit olarak görülmekte ve ortadan kaldırılmasıyla düzen sağlanarak kozmos yeniden inşa edilmektedir. Ejderhanın sembolü olduğu diğer anlam ise tanrısallık ve kutsallıktır. Ejderha sahip olduğu özellikler sebebiyle yer yüzünde tanrının bir tezahürü olarak görülmektedir (Baysal, 2021, s. 218). Ejderhanın sembolize ettiği ikinci anlam Salur Kazan’ın neden “âdemler evreni” lakabıyla ünlendiğini de ortaya koymaktadır. Kahraman düzeni sağlamaktan sorumlu olan kişi olması sebebiyle yeryüzünde kutsalında meydana getiricisi ve koruyucusudur. Bu bağlamda ejderha anlatmada hem düşmanın hem de kutsalın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış açısıyla Salur Kazan’ın mücadelesinin de özünde kendi ruhsal mücadelesi olduğu açıkça ortaya konmaktadır.

Salur Kazan’ın, kahraman arketipinin bir bileşeni olarak sahip olduğu yönlerden bir diğeri de “toplum tarafından ödüllendirilir, sık sık tanınmaz ya da reddedilir” (Campbell, 2013, s. 49) oluşudur. Anlatmada Salur Kazan ejderha ile mücadelesini başarı ile tamamlayıp yurduna dönerken, yurttaki beyler Kazan’ın

kendilerine zarar vereceğinden korktukları için birleşip Onu öldürmek istemektedirler. Kazan'ın ejderha öldürmesi Bayındır Padişah'ı da tedirgin eder ve Kazan'dan çekincesini o da dile getirir. Bunun üzerine Kazan'ın yeğeni Kara Budak amcasına karşı yola çıkar ve ancak amcasının kendisine ve diğerlerine zarar vermeyeceğine emin olduğunda onu öldürmekten vazgeçer (Ekici, 2019, s. 204). Bu noktada açıkça görülmüyor ki, Salur Kazan'ın göstermiş olduğu kahramanlık ilk etapta ait olduğu toplum tarafından takdir edilmemekte ancak bu kahramanlığın olgunluğuna eriştiği anlaşıldığında toplum kahramanı ve göstermiş olduğu kahramanlığı kabul etmektedir.

1.2. Erginlenme

Çalışmamıza konu olan anlatmada Salur Kazan'ın beyleriyle çıktığı avda onları orduya geri göndererek kendisi tek başına ava devam etmek istemesiyle erginlenme aşaması başlamaktadır. Bireyselleşme veya kahramanın kendini bulmasının sembolü olan bu aşamada kahraman yurdundan uzakta ve yalnızdır. şamanlar gibi kahramanların erginlenme aşamaları mitik sembollerle çevrelenmiştir (Eliade, 2015, s. 139). Bu bağlamda kahraman mitlerde meydana gelen erginlenme sürecini tekrar ederek tekâmül etmiş olacaktır.

Erginlenme aşamasında kahraman çeşitli sınavlardan geçer, maceralara atılır ve bu maceraların da üstesinden gelir. Bu süreçte ona doğüstü yardımcılar veyahut eşyalar ya da hayvanlar yardım etmektedir (Campbell, 2013, s. 113). Burası kahramanın kimliğini arama aşamasının en hareketli bölümüdür. Kahramanın eksik yönleri kendisini gölge arketipinin imgeleriyle gösterir ve kahraman gölgesini alt ettiğinde erginlenmiş ve olgunlaşmiş bir şekilde geri dönüş yolculuğuna başlayacaktır. Salur Kazan'ın bu anlatmada erginlenme sürecinde mücadele ettiği ve gölge arketipinin imgelerini üzerinde bulduran varlık bir yer ejderhasıdır. Kazan bu yer ejderhasını Lalasının desteğiyle alt eder ve erginlenme sürecini tamamlar.

1.2.1. Yüce birey arketipi

Yüce birey arketipi, iç benlik arketipinin insan olarak simgelenmesinden ortaya çıkan bir arketiptir. İç benlik arketipi "her şeyin bağlı olduğu, her şeyi düzenleyen ve kendisi de bir enerji kaynağı olan kişiliğin ve ruhsal bütünlüğün merkezil noktasıdır." (Gökeri, 1979, s. 183, Yıldırım, 2022, s. 21'den). Bu bağlamda birey iç benliğine yöneldikçe ruhsal anlamda bir gelişme kaydetmekte ve psikolojik bir değişime uğramaktadır.

Yüce birey arketipi, toplumsal değerlerin düzenleyicisi ve koruyucusu konumundadır ve bununla birlikte birey yaşantısında etkin role sahip arketiplerden biridir (Fordham, 2015, s. 77, Kanter, 2005, s. 133). Bu bağlamda bu arketip sosyal hayatta birey, kurgusal yaratımlarda da kahraman için yardımcı, yönlendirici bir yöne sahiptir. Dede Korkut Kitabı'nın genelini ele aldığımızda Dede Korkut Oğuzların toplumsal değerlerine hâkim, toplumu ahlaki değerler konusunda yönlendiren, bilge bir kişiliğe sahiptir ve yüce birey arketipinin bir temsilcisidir. Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi anlatmasını ele aldığımızda ise Dede Korkut'un yanı sıra Kazan'ın Lalasının da bu arketipin sembollerini üzerinde taşıdığını görmekteyiz.

Lala Kazan'ın kendi başına ava gittiğini duyar duymaz kaygılanarak peşinden gitmekte ve Kazan ejderhayı gördüğu sırada yanında bulunmaktadır. Kazan ejderha ile dövüşmeye niyetlense de Lalasının fikrini sormadan atak yapmaz. Lalası da Kazan'dan çekinmesinin de etkisiyle Ona ejderhanın üzerine gitmesini söyler. Kazan ejderha ile mücadeleye başladığında Lala yerlere sağılan alevlerden ejderhanın

Kazan'a zarar verdiğini düşünüp kılıcıyla ejderhanın üzerine gitmeye niyetlenir ve o esnada Kazan'ın ejderhayı indirdiğini görüp, Allah'a şükredip Kazan'ı takdir eder (Ekici, 2019, s. 202-203). Yüce birey arketipi sosyal yaşamda birey, anlatmalarda da kahraman için zorlayıcı olabilen bir arketip olarak da karşımıza çıkmaktadır. Fordham, bu arketipin birey için yıkıcı bir güç olabileceğini de ifade etmektedir. Buna sebep olarak da bu arketipin baskınlığı halinde insanda megalomanlığın ortaya çıkması gösterilmektedir. Bilinçdışının bu tetikleyici sesinin şişirmesini birey ya da kahraman doğru oranda üstlenip harekete geçerse ancak o zaman gerçek bir olgunlaşma halinden söz etmek mümkün olacaktır (Fordham, 2015, s. 77-78). Anlatmada da Salur Kazan Lala'sından güç alır ancak kendisinin yenilmez olduğunu düşünerek ejderhaya saldırır. İlk olarak Tanrıya yalvarır, dua eder ve sonrasında da akıllıca hamleler yaparak ejderhayı alt etmeyi başarır. Bununla birlikte yukarıda da belirttiğimiz üzere Lala da Kazan'dan çekindiği için ona ejderhaya saldırmasını söylemektedir. Bu bağlamda anlatmada yüce birey arketipinin hem kendi iç dünyasında hem de kahraman arketipi üzerindeki etkisinin dengeli olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.2. Gölge arketipi

Gölge, bireyin bastırıldığı yönü, yaşam ve cinsellikle ilgili içgüdülerini temsil eden ve herkeste bulunan bir yöndür. Bireyin bu yönü bastırılmış düşünce ve arzularından oluşmaktadır (Tanrıtanır, 2019, s.32). Jung da gölgeyi bilinçdışının diğer yönü olarak ifade etmektedir. Jung'a göre gölge, yapmak ve olmaktan korktuğumuz, kendimizi baskıladığımız her şeyi yaptığımız ve olduğumuz durumu temsil etmektedir (Fordham, 2015, s. 64). Gölge, egonun birey tarafından fark edilmeyen ya da az fark edilen niteliklerini simgelemektedir (Jung, 2015, s. 164). Bu bağlamda gölge arketipi hem bireysel hem de toplumsal yönü olan bir arketiptir. Hem bireyin hem de ait olduğu toplumun ahlaki değerler çerçevesinden uzak, toplumun ahenkli uyumluluğunu bozan her şey gölge arketipinin kapsamına dahildir. Bu yönüyle gölge arketipi kaos içinde barındıran, denetimsiz ve hayvansal içgüdülerin dışavurumudur.

Salur Kazan'ın anlatmada karşılaştığı "yer evreni" ejderha da onun yenmesi gereken gölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada mücadele edilen varlığın ejderha olması ejderhanın da geleneksel Türk dünya görüşünde birbirine zıt iki anlamın sembolü olması bakımından önemlidir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere ejderha, Türk inanç sisteminde hem tanrısalılığı ve kahramanlığı hem de kozmik düşmanı ve yok ediciliği temsil etmektedir. Bu bakımdan ejderha, Türkler için toplumsal birlik ve bütünlüğün ve kutsallığın hem sağlayıcısı hem de yok edicisi konumundadır. Ancak anlatmada ejderha toplum için bir tehlike teşkil etmemektedir. Aksine Salur Kazan ejderhayı uyandırarak bireysel bir sorun haline getirmiştir. Bize göre anlatmada ejderhanın uyuyor olması tesadüfi bir durum değildir. Arketipsel sembolizm açısından baktığımızda Salur Kazan anlatmanın başından beri kahramanlığı ve erliği övülen bir yığıttir. Dolayısıyla Kazan daha önceki dönemlerde gölgesiyle girdiği mücadeleden zaferle ayrılmış ve bir erginlenme yaşamıştır. Ancak buna rağmen Kazan kendi için gösterdiği başarılarından sonra bile; "O anda bile alpım, erim diyerek övünmedim." (Ekici, 2019, s. 201) demektedir. Bu ifade iki türlü ele almaya açık bir durumu işaret etmektedir. Bunlardan ilki şüphesiz Kazan'ın erginlenmeyle birlikte gelen olgunluğudur. İkincisi de Kazan'ın erginlenmeyle gelen gücünün doğurduğu açlık ve hırstır. Bu doymazlık ve ego Onun gölgesinin görünür hale gelmesine sebebiyet vermiştir. Ancak Kazan'ın ilk erginlenme aşamasını başarıyla geçmesi ona bir farkındalık sağlamış ve ikinci erginlenme aşamasında kendi içindeki gölge tarafı alt etmek adına adım atmasına neden olmuştur. Bir diğer ifade ile uyuyan ejderhayı uyandırması, görmezden geldiği gölgesiyle yüzleşmesi demektir.

Gölge arketipi kişiliğin en temel arketiplerinden biridir (Tanrıtanır, 2019, s. 33). Bu bağlamda her bireyin ve kahramanın toplumsal değerlerden uzak ve ahlaki normlara uymayan yönleri bulunmaktadır.

Bu bakış açısıyla anlatmada ejderha Kazan'ın baskıladığı her şeyin simgesidir. Bununla birlikte geleneksel Türk dünya gürüşünde de ejderhaya bakış İslamiyet'in kabulüyle de değişmiş ve kutsiyetine ve evrenin sahibi olduğuna inanılan ejderha, dűřmanlıđın ve kütülüğün simgesi haline gelmiştir (Baysal, 2021, s. 220). Bunun yanı sıra Kazan av bulamadığı sırada, av için dua ettikten sonra karşısına kabul edilen duanın sonucu olarak ejderha çıkarılmıştır (Ekici, 2019, s. 201). Bunların bir araya gelmesi ile gölge arketipinin meydana çıkmasına neden olan durum, Kazan'ın toplumu içinde itibarını yitirme korkusudur. Beylerinden ayrılarak ava devam etmek isteyen Kazan'ın avla geri dönmemesi, beyliğinin ve kahramanlığının sorgulanması demektir. Geleneksel Türk dünya gürüşünde ve Dede Korkut Kitabı'nda defalarca ifade edildiği üzere alp tipinin önemli özelliklerinden biri de avcı olmasıdır (Kaplan, 2004, s. 13-21). Dolayısıyla Kazan anlatmada beylerinin yanına eli boř dönerse alplığın gereklerinden birini yerine getirememiş olacaktır. Öte yandan Kazan herhangi bir kahraman değildir. O Oğuzların en büyük kahramanlarından biridir ve Bayındır Padiřah'ın vekilidir. Bu bağlamda Kazan ancak doğauştı bir dűřmana karşı galip gelirse alplığıyla övünür hale gelebilecektir.

Eski Türk inanç ve dűřünce yapısında ejderha yerin dönmesini sağlayan bir varlıktır ve bu sebeple bir diğer adı da "evren"dir. Bunun yanı sıra ejderha gökyüzünün ve yeraltının sahip olduğu özellikleri bünyesinde barındırmaktadır (Baysal, 2021, s. 220). Bu bağlamda gökyüzü ve yeraltının özelliklerine sahip olmak kozmosu ve kaosu da içinde barındırmak anlamına gelmektedir. Burada dikkat etmemiz gereken bir diğer husus da anlatmadaki ejderhanın "yer evreni" Salur Kazan'ın da "ádemler evreni" olarak anılıyor olmasıdır. Salur Kazan ejderha unvanını alacak özelliklere sahiptir. Dolayısıyla Kazan da kendi içinde hem gökyüzünün hem de yeraltının özelliklerini taşımakta bir başka ifade ile kozmosu ve kaosu içinde barındırmaktadır. Bu durumda ejderha da Kazan da hem dost hem dűřman olmaya müsait bir yapıya sahiptirler. Ejderha her ne kadar kutsal bir varlık olarak görölse de onun karanlık yönlerinden korkulmaktadır. Kazan da anlatmada her ne kadar "er yiğit, mert yiğit" (Ekici, 2019, s. 202) olarak anılsa da gazabından korkulan bir alptir. Bu bakış açısıyla Kazan'ın yenmesi gereken gölgesinin ejderha olarak gösterilmesinin bir diğer nedeni, ejderhanın yapı bakımından Kazan'a benzemesidir.

1.3. Dönüş

Kahraman erginlenme aşamasını tamamladıktan sonra, bu aşamayı tamamladığına dair bir nişane ile geri dönmesi gerekmektedir. Dönüş, kahramanın aldığı bilgelik, güc ve deneyimleri kullanarak kendi yurduna geri döndüğu bir aşamayı temsil etmektedir. Kahraman, artık kendisini ve dünyayı anlamak için bir iç görü kazanmıştır ve bu iç görüyü toplumunun veya insanlığın yararına kullanmayı amaçlamaktadır. Bu aşamada kahraman, evine dönerken yeni bir kimlik ve bilinç seviyesine sahiptir. Önceki dünyasına geri dönse de değişmiştir ve artık eskisi gibi davranamaz. Campbell, bu noktada kahramanın dış dünyayla yeniden uyum sağlamak için zorluklarla karşılaşabileceğini belirtmektedir. Yurduna geri dönen kahraman, topluma veya insanlığa hizmet etmek, bilgeliğini paylaşmak veya elde ettiği hedefleri gerçekleştirmek için çaba gösterir. Bu, kahramanın yolculuğunun tamamlanması ve toplumda bir değişim yaratma potansiyeline sahip olması anlamına gelmektedir. Dönüş aşaması, kahramanın içsel büyüme ve dış dünyayla etkileşimi arasındaki ilişkiyi vurgular. Kahraman, yolculuğunun sonunda evine geri dönerken, kazandığı deneyimlerin ve öğretilerin değerini paylaşır ve toplumun daha büyük bir bütünün parçası olmanın sorumluluğunu üstlenir (Campbell, 2013, s. 222-272). Bu bağlamda dönüş arketipi, bir kişinin içsel dönüşümünü ve evine geri dönüşünü sembolize ederken, aynı zamanda insanın büyüme, öğrenme ve evrim sürecindeki evrensel bir aşamayı da simgelemektedir. Bu arketip, insanların hayatlarındaki zorluklardan, yolculuklardan ve deneyimlerden elde ettikleri bilgelikle başkalarına katkıda bulunma potansiyelini vurgulamaktadır.

Campbell'ın dönüş yolunda kahraman tarafından taşınması gerektiğini söylediği nişane kimi zaman bilgelik tılsımları kimi zamansa beklenen bir prenses ya da değerli bir eşyadır (Campbell, 2013, 222). Bu nişane anlatmada ejderhanın derisinden yapılan hediyeler olarak gösterilmektedir. Kazan ejderha ile mücadelesini tamamlayıp onu öldürdükten sonra Lalası Kılbaş en iyi ustaları getirip derisini yüzdürmekte ve deriden hem giyimlik hem de hediyelikler yaptırmaktadır. Kazan, ejderhanın yüzülen iki kafasını kendi başına giyip, atının üzerine de ejderha derisi örtüp yurduna geri dönüş yoluna çıkmaktadır. Ancak yurttaki beyler, Kazan'ın ejderha olmasından çekinip onu öldürmek istemektedirler. Bayındır Padişah'a da beylerinin çekincesi makul gelmekte ve Kazan'ın karşısına kendi rızasıyla gitmek isteyen yeğeni Kara Budak'ı göndermektedir (Ekici, 2019, s. 203). Burada özellikle altının çizilmesi gereken kısım Kazan'ın ejderha olmasından korkulmasıdır. Kazan, ancak ejderhanın korkulan özelliklerini almadığı anlaşıldığında topluma yeniden kabul edilmektedir. Salur Kazan, ejderhayı öldürdükten sonra toplum için tehlike teşkil eden bir konuma gelmiştir. Bu konumdan da ancak sınanarak çıkabilmiştir. Her ne kadar ejderha öldürmüş olsa da yurduna döndüğünde Bayındır Padişah'ın ayağına kapanmakta ve ejderha derisinden yapılmış gölgelik altından yedi gün yedi gece konuk etmektedir (Ekici, 2019, s. 204). Burada yedi sayısı da önem arz etmektedir. Yedi sayısı yaratılışın sayısı olarak görülmekte ve bununla birlikte bilgelikle ilişkili kabul edilmektedir (Schimmel, 2011, s. 140-168). Bu bakış açısıyla yedi sayısı kutsalın inşasıyla ilgili önemli bir sayıdır ve anlatmada Kazan'ın geri dönüşü ve yeni düzenin kuruluşunun kutsanması amacıyla kullanılmıştır.

1.3.1. Persona arketipi

Persona, “maksatlı benimsenen tutum” (Kavut, 2020, s. 686) ya da “kişinin gerçekte olduğu şeye karşın temsil ettiği şey” (Meier, 2022, s. 61) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak personanın, kişinin dış dünyaya uyum sağlamak ve ayak uydurmak adına seçtiği rol demek mümkündür. Persona yaratılıştan gelen değil, tercih edilendir. Bu bağlamda iç dünyadan çok dış dünya ile ilgilidir.

Anlatmada Salur Kazan, ejderhayı öldürüp Lala Kılbaş da ustalara ejderhanın derisini yüzdürdükten sonra iki başını kendi üzerine derisinin bir kısmını da atına giydirip “ejderha donuna” girmektedirler (Ekici, 2019, s. 204). Salur Kazan ejderhayı öldürmesiyle onun özelliklerine de sahip olmaktadır. Ejderha, genel itibarıyla insanın dışarıya çıkarmaktan çekindiği, içinde sakladığı gizemli gücü simgelemektedir. Bu güç insanın yüzleşmekten ve kabullenmekten korktuğu bir güçtür (Koçak ve Gürçay, 2017, s. 40). Bu nedenle ejderhayı öldürmek, bu gizemli güce karşı duyulan korkunun üstesinden gelmek ve bu gücü benimsemek anlamına gelmektedir. Kazan da ejderhayı öldürüp, iki başını giydiğinde kendi içindeki gücü kabul etmiş ve ruhsal tekamülünü tamamlamış olmaktadır. Bununla birlikte bu hareket ava giden Kazan'la dönen Kazan'ın aynı kişiler olmadığını da bize açıkça vurgulamaktadır. Kazan kendine yeni bir kimlik seçmiştir. Burada personanın kolektif bir olgu olması durumuna (Fordham, 2015, s. 63) değinmekte fayda vardır. Kazan'ın ejderha donuna girmesi onunla ilgili olmaktan çok toplumun beklentisi ile ilgilidir. Toplum kişilerden üstlendikleri rolleri kusursuz bir biçimde oynamasını beklemektedir (Fordham, 2015, s. 62). Persona dış görünüştür ve iki boyutlu gerçekliğin simgesidir (Jung, 2021, s. 181). Bu bağlamda ejderha öldürmüş bir kahraman olan Kazan bu zaferle hem ruhsal olarak tekâmül etmiş hem de maddi dünyada yeni bir görünüm, bir sıfat, bir unvan elde etmiştir. Ejderha Kazan'ın personası olmuştur. Anlatmada Kazan için “ejderha olup gelir” ifadesinin kullanılması da bize bu durumu açıkça ifade etmektedir. Kazan'ın karşısına giden Kara Budak amcasının ejderha olmadığına ancak beline kılıcını bağlamasıyla ikna olur (Ekici, 2019, s. 204). Ancak her ne kadar Kazan aynı kahraman Kazan olsa da dışardan ejderha olarak gözükmeye arzusunda olduğu da aşikardır.

Kahraman arketipi persona arketipi altında ele alınabilecek bir konudur. Ancak anlatmada Salur Kazan ejderhayı öldürdükten sonra onun donuna girdiği ve kendine yeni bir görünüm ve bir yüz seçtiği için persona arketipini dönüş başlığı altında kahraman arketipinden ayrı bir şekilde ele alma gerekliliği doğmuştur. Kazan, bakıldığında artık iki başlı bir ejderha görünümündedir.

Sonuç

Arketip kavramı, insan ruhunun evrensel ve kolektif birikimini ifade etmektedir. Arketipler, insanın içinde yer aldığı kültürel, dinsel ve diğer etkilerden bağımsız olarak var olan evrensel imgelerdir. Bu imgeler, insanın algılama yeteneğini ve davranış biçimlerini etkilemektedir. Bununla birlikte kimi araştırmacılar arketiplerin göksel kökenlere sahip olduğunu ve mitler aracılığıyla kendini gösterdiğini belirtmektedirler. Kökeni her ne olursa olsun arketipler, insanlığın ortak hafızasının ürünüdür ve farklı kültürel yapıya sahip toplumlarda benzer şekilde kendini gösterebilmektedirler.

Arketip, bilinçdışında yer alan hatıraların ve kalıtsal aktarımın bir ürünüdür. Kolektif bilinçdışı, insanları ortak bir ruhsal temelde birleştiren ve insan doğasının temel açıklanış biçimlerini içeren bir yapıdır.

Edebi eserlerdeki semboller, arketipsel sembolizm aracılığıyla incelenerek gizli unsurlar ortaya çıkarılmaktadır. Çalışmamıza konu olan Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi anlatmasını arketipsel sembolizm bağlamında ele aldığımızda kahraman, halk anlatmalarının tamamında olduğu gibi yola çıkış, erginlenme ve dönüş aşamalarını sırayla yaşamaktadır. Salur Kazan anlatmanın en başından itibaren kahraman arketipinin güçlü bir temsilcisidir. Ancak anlatmanın başında kendisini alp olarak görmediğini ifade etmektedir. Kazan'ın sembolik yolculuğa çıkış nedeni bu eksiklik hissidir.

Kazan, yaşadığı buhranı yenmek adına tek başına ava çıkmakta ve karşısına av olarak bir ejderha gelmektedir. Arketipsel sembolizm penceresinden baktığımızda ejderha ilk etapta kahramanın gölgesi ikinci etapta da personası olmaktadır. Kazan, ejderhayı yenerek içindeki eksikliği doldurmakta ve onun donuna girerek topluma bir başka ifade ile diğerlerine karşı yeni bir kimlik kazanmaktadır. Bu anlatmanın arketipsel sembolizm aracılığıyla tahlili sayesinde, Oğuz toplumunun bireyden ve yığitten beklentisi; aynı zamanda toplumda yığidin de birey olarak üstlendiği roller anlaşılır hale gelmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, halk anlatmalarının arketipsel sembolizme dayanan incelemeleri, kültürel ve tarihsel anlayışı derinleştirme, insan deneyimini anlama, derin anlam ve öğretileri keşfetme, halk kültürünün devamlılığını sağlama ve edebi çalışmalarda ilham kaynağı olma gibi farklı amaçlar için oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Aşkaroğlu, V. (2013). "Dede Korkut Hikayelerinden Dirse Han Oğlu Buğaç Han Anlatısı Üzerine Simgesel/Arketipsel Bir Çözümleme." Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, S. 17, s. 120-132.
- Bars, M. E. (2018). "Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımından Çözümlemesi." SUTAD, S. 44, Güz, s. 57-75.
- Baysal, N. (2021). "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Anlatmasında Ejderha ve Kutsalın Yeniden Yaratımı." Dördüncü Uluslararası Dede Korkut, Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler Kitabı. s. 214-223.
- Campbell, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

- Ekici, M. (2005). “*Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış.*” Fikret Türkmen Armağanı. Ed. Gürer Gülsevin, Metin Arıkan, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, s. 225-229.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Eliade, M. (2015). *Doğuş ve Yeniden Doğuş*. Çev. Fuat Aydın, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2018). *Edebi dönüş miti*. Çev. Ayşe Meral, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fedakâr, P. (2014). “*Besleyen mi, Öldüren mi: Türk Mitik Tasavvurunda Anne Arketipinin Antropomorfik Görünümleri.*” Millî Folklor, Yıl. 26, Sayı 103, s. 5-19.
- Fordham, F. (2015). *Jung psikolojisinin ana hatları*. Çev. Aslan Yalçın. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Fromm, E. (2017). *Rüyalar Masallar Mitler*. Çev. Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten, İstanbul: Say Yayıncılık.
- Frye, N. (2021). *Eleştirinin Anatomisi*. Çev. Hande Koçak, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökeri, İ. (1979). “*Arketiplere Dayanan Bir İnceleme Yönteminin Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında Bazı Romans ve Epik Niteliğindeki Yapıtlara Uygulanması.*” Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gülcan, C. (2020). “*Psikolojide tipler ve Jung psikolojisi üzerine bir değerlendirme.*” KSBD. Sonbahar, Yıl. 12, S. 23, s. 284-297.
- Gümüş, H. (2021). “*Arketipsel Eleştirinin Temel Kaynakları.*” GAB Akademi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 134-148.
- Gümüş, T. (2016). “*Kazan Oğuznâmesi'nin Arketipsel Sembolizm Bağlamında İncelenmesi.*” Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. Çev. Ender Gürol, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Jung, C. G. (2015). *İnsan ve Sembolleri*. Çev. Hatice Mukaddes İlgün, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Jung, C. G. (2018). *İnsan ruhuna yöneliş*. Çev. Engin Büyükinâl, İstanbul: Say Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2019). *Dört arketip*. Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2021). *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme*. Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kanter, M. F. (2005). “*Dede Korkut Hikâyelerinin Arketipsel Sembolizm Yöntemiyle Çözümlemesi.*” Arayışlar. S. 14, s. 131-138.
- Kaplan, M. (2004). *Türk Edebiyatı Araştırmaları I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kavut, S. (2020). “*Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme.*” Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 6(2), Kış, s. 681-695.
- Koçak, A., Serdar, G. (2017). “*Alevî Bektâşi Velâyetnâmelerinde “Ejderha” Motifi.*” Journal of Analytic Divinity, Volume 1, s. 34-64.
- Meier, C. A. (2022). *Jung: Arketipler, Rüyalar ve Din*. Çev. Süha Zaimoğlu, İstanbul: Lejand Kitap.
- Schimmel, A. (2011). *Sayıların Gizemi*. Çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Şimşek, E., Serdar Deniz Özdemir. (2021). “*Boston Destanı'nın Arketipsel Tahlili.*” Millî Folklor, S 129, Bahar, s. 58-71.
- Tantıtanır, B. C. (2019). *Paul Auster ve Arketipik Eleştiri*. İstanbul: Hiperyayın.
- Vogler, C. (2021). *Yazarın Yolculuğu Senaryo ve Öykü Yazımının Sırları*. Çev. Kenan Şahin, İstanbul: Okuyan Us Yayınevi.
- Yıldırım (Onat), G. *Elif Şafak Örnekleminde Arketipsel Sembolizm*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Lévi-Strauss, C. (2013). *Mit ve Anlam*. Çev. Gökhan Yavuz Demir, İstanbul: İthaki Yayınları.

Saltık Özkan, T. (2010). "Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek Anlatılarında Arketipik İmgeler." Millî Folklor, S. 85, s. 81-90.